

Lexicographic Bulletin

Vol 13 (1978)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1978

Γλωσσικὸν φυσιογνωστικὸν ἔράνισμα

Dikaios Vayakakos

doi: [10.12681/ld.41204](https://doi.org/10.12681/ld.41204)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1978

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1

Διευθυντής : ΔΙΚΑΙΟΣ Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ

ACADÉMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RÉDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)

129, Bd Sygrou - 1, rue V. Dipla. Athènes

Directeur : ΔΙΚΕΟΣ Β. ΒΑΥΑΚΑΚΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Δικαίου Β. Βαγιακάκου</i> : Γλωσσικὸν φυσιογνωστικὸν ἐράνισμα	5- 20
<i>Χριστοφόρου Γ. Χαραλαμπάκη</i> : Παρατηρήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐπιθέτων κατὰ τὴν περιγραφὴν προσώπων εἰς τὴν χρονογραφίαν τοῦ Μαλάλα	21- 42
<i>Ἀναστασίου Καραναστάση</i> : Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας	43- 67
<i>Ἀναστασίου Καραναστάση</i> : Ἐνδιαφέροντα φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ φαινόμενα τοῦ Ἰδιώματος Μαρτινιάνο τῆς Ἑλληνοφώνου περιοχῆς τοῦ Σαλέντο (Ἀπουλίας).	69- 82
<i>Δικαίου Β. Βαγιακάκου</i> : Γλωσσικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1971-1977.	83-226

ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΤΙΚΟΝ ΕΡΑΝΙΣΜΑ

Α'

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀρωματικῶν καὶ θεραπευτικῶν φυτῶν ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὁ ὕσσωπος, ὁ σάμψυχος, ὁ ἀμάρακος καὶ ἡ μαντζουράνα. Καὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα μὲ τὰς αὐτάς ἰδιότητας ὑπὸ διαφόρους διαλεκτικούς τύπους τοῦ ὀνόματος αὐτῶν διεσώθησαν παρὰ τῷ λαῷ κατὰ τὸν μακραίωνα βίον τοῦ ἔθνους καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ.

α) Ὑσσωπος

Ὑσσωπος ἐν Ἑλλάδι καλεῖται ἢ πῶς μικρομερίς ἢ Ἰουλιανή (*micromeria Juliana*) τῆς οἰκογ. τῶν χειλανθῶν (*labiatae*) τῆς τάξεως τῶν σωληνανθῶν (*tubiflorae*).

Ἡ λ. σήμερον ἀπαντᾷ διαλεκτικῶς ὑπὸ τοὺς τύπους : Ἄρσ. ὕσσωπος Ἰθάκη¹, Κεφαλληνία², Κοζάνη³ (φυτὸν μὲ ἓνα καυλὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν μικρὰ φύλλα ὡς τοῦ ὀριγάνου, τὰ ὁποῖα συνάζονται καὶ βράζονται τὸν χειμῶνα ὡς θερμαντικὸν καὶ μαλακτικόν), Πάτμος⁴ (βραστικὸν ὠφέλιμον εἰς τὸν στόμαχον), Χίος⁵, ὕσσωπος Παγγαῖον Μακεδ.⁶, ἔσσωπος Ζάκυνθος⁷, Μεσσηνία, Ἰκαρία⁸, Κέρκυρα⁹, Κεφαλληνία¹⁰, Λέρος¹¹, Ὄθωνοί¹², Παξοί¹³, Πάτμος¹⁴, ἔσσωπος Λευκάς¹⁵, ἔζωπος¹⁶.

-
1. Ἀρχεῖον Κέντρου Συντάξεως Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (= ΑἰΑ).
  2. Χελδράτχ Θ. - Μηλιαράκη Σ., Τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν προσδιοριζόμενα ἐπιστημονικῶς, Ἐπιστ. Ἐπετ. Πανεπ. Ἀθηνῶν 4 (1907-1908), 308.
  3. ΑἰΑ. Πβ. Διοσκορίδην (III, 27) : ὀρίγανος Ἡρακλεωτικὴ φύλλον ἔχει ἐμφερέες ὕσσωπω.
  4. ΑἰΑ (Χρον 690, σ. 159).
  5. Κ. Ἀμάντου, Χιακὸν Γλωσσάριον, σ. 69.
  6. ΑἰΑ.
  7. Χελδράτχ Θ. - Μηλιαράκη Σ., ἐνθ' ἄν.
  8. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 221.
  9. ΑἰΑ (Χρον 140, σ. 45).
  10. Χελδράτχ Θ. - Μηλιαράκη Σ., ἐνθ' ἄν.
  11. ΑἰΑ (Χρον 700β, σ. 110).
  12. Αὐτόθι (Χρον 793, σ. 173).
  13. Αὐτόθι (Χρον 830, σ. 77) — *Salvator L. H.*, Παξοὶ καὶ Ἀντίπαξοι, μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ, ὑπὸ Ἄν. Π. Μιτσιάλη, Ἀθῆναι 1905, σ. 51. — Γ. Χατζιδάκι, ἐνθ' ἄν.
  14. Αὐτόθι (Χρον 690, σ. 159).
  15. ΑἰΑ.
  16. *Hesseling C.* - *Pernot H.*, Πεντάτευχος, σ. 426.

Θηλ. ὕσσωπος Λέρος¹. Οὐδ. ὕσσωπο Ἐρικοῦσσα - Κέρκυρα², Κεφαλληνία³, ἔσσωπο Λακωνία⁴, Μεσσηνία⁵, Λέρος⁶, Σῦρος⁷, ἔσσαφο Ἀττική⁸, Λακωνία⁹, ὕζωπο Ζάκυνθος¹⁰, ἄσσωπο Κέρκυρα¹¹. Εἰς τὸ Ρήγιον Κάτω Ἰταλίας¹² ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸν τύπον σώπου (sopu).

Τύπος ἔσσωπο τό, παραδίδεται καὶ παλαιότερον. Εἰς ἐπιγραφὴν βυζαντινῶν χρόνων ἐκ Σόλων Κιλικίας, ἀποικίας Ροδίων, ἀπαντᾷ ὁ τύπος ΕΣΟΠΟ¹³.

Ἡ λ. παρεδόθη καὶ ὑπὸ τῶν λεξικογράφων. Οὕτω, ὁ Ἡσύχιος γράφει : ὕσ(σ)ωπος· βοτάνη σμήχουσα, ὁ Σουΐδας : ὕσσωπος· βοτάνη ρυπτική· Δαβὶδ ῥαντιεῖς ὕσσωπῳ καὶ καθαρισθήσομαι, ὁ Ζωναρᾶς : ὕσσωπον καὶ ὕσσωπος· βοτάνη καθαρτικὴ τῶν κατὰ στόμαχον πεπλεγμένων φλεγμάτων διὰ τὴν ἐν αὐτῷ θερμότητα, τὸ Μ. Ἐτυμολ. (785, 56) : ὕσσωπον· ἔστι δὲ βοτάνη καθαρτικὴ ὁμοία σαμψύχῳ, ὁ Δουκάγγιος : ὕσσωπον ἢ βοτάνη. Παρ' Ἡσυχίῳ μαρτυρεῖται καὶ ἡ γλῶσσα : ὕσσωπὶς· ἢ σάμψυχος.

Ὅμοίως ποιοῦνται μνεῖαν καὶ τὰ Γεωπονικὰ (6, 8, 1) : ὕσσωπῳ Καμπανοῦ ἢ Κρητικοῦ. Αὐτόθι (8, 15) ἀναφέρεται καὶ ὕσσωπίτης οἶνος· οὗτος ὁ οἶνος καθαίρει θώρακα, πέψιν ποιεῖ θερμὸς ὢν, μαλάσσει κοιλίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ Ἱππιατρικὰ (σσ. 272, 287) ἀναφέρεται ὕσσωπος Κρητικὸς ἢ Ἀττικὸς. Ὅμοίως εἰς ἱατροσοφικὸν κώδικα ἐκ Χίου¹⁴ τοῦ 1599 μαρτυρεῖται ὕσσωπος Κρητικὸς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον τοῦ XV αἰ. γίνεται μνεῖα τοῦ ὕσσωπῳ¹⁵.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Γεννάδιος¹⁶ γράφει : « Ὑσσωπος ὁ φαρμακευτικὸς· φρυγανῶδες ἀρωματικὸν καὶ φαρμακευτικὸν φυτὸν. Τὸ αἰθέριον ἔλαιον τοῦ χόρτου του μυρεψικόν. Εἰς τὸ φυτὸν τοῦτο ἀναφέρεται ὁ ὕσσωπος τῆς Ἁγίας Γραφῆς (Ψαλμ. 51, 7) : ῥαντιεῖς με ὕσσωπῳ καὶ καθαρισθήσομαι· Καὶ ὁ κηπευτικὸς τοῦ Διοσκορίδου. Ὁ

1. Δ. Οἰκονομοπούλου, Λεριακά, ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 135.

2. ΑΙΑ (Χφον 805, σ. 215). Λέγεται καὶ ἀγριότσαϊ ἢ ἀγριότσαο.

3. Γ. Χατζιδάκι, ἐνθ' ἄν.

4. ΑΙΑ (Χφον 368, σ. 6).

5. ΑΙΑ (Χφον 316, σ. 17).

6. Δ. Οἰκονομοπούλου, ἐνθ' ἄν. - Γ. Χατζιδάκι, ἐνθ' ἄν.

7. Χελδράτχ Θ. - Μηλιαράκη Σ., ἐνθ' ἄν. - Γ. Χατζιδάκι, ἐνθ' ἄν.

8. Αὐτόθι. Χελδράτχ Θ. - Μηλιαράκη Σ., ἐνθ' ἄν.

9. ΑΙΑ.

10. Χελδράτχ Θ. - Μηλιαράκη Σ., ἐνθ' ἄν.

11. ΑΙΑ.

12. Rohlf's G., Lexicon Graecanicum Italiae inferioris, Tübingen 1966, ἐν λ. ὕσσωπος. ΑΙΑ (Χφον 316, σ. 17).

13. Gertrud Laminger-Pascher, Hebräisch ēzōb in einer griechischen Inscript., Die Sprache 20 (1974), 133-135.

14. Κ. Ἀμάντου, Ἱατροσοφικὸς κώδιξ, Ἀθηνᾶ 43 (1931), 151.

15. Α. Kouzīs, Contribution à l'étude de la médecine des xénons pendant le XVe siècle, Byzant. Neugr. Jahrbücher 6 (1928), 82. Πβ. Β. Langkavel, Botanik der Späteren griechen, Berlin 1886 (Amsterdam 1964), σ. 56.

16. Λεξικὸν Φυτολογικόν, Ἀθῆναι 1914, σ. 989.

ὄρεινός ὕσσωπος αὐτοῦ ὑποτίθεται ὅτι εἶναι εἶδος θύμβρας». Ὁ Δ. Καββάδας¹ ἐπίσης παρατηρεῖ: ὕσσωπος· δικότυλον τῆς οἰκογ. τῶν χειλανθῶν ἢ λαμπιατῶν (*labiatae*). Ὑσσωπος ὁ φαρμακευτικός (*H. officinalis* L.) μὲ βλαστὸν μέχρι 60 ἐκ. μ. φρυγανώδη. Χρησιμοποιεῖται ὡς φαρμακευτικὸν εἰς παθήσεις τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος ὑπὸ μορφὴν ἀφεψήματος μετὰ μέλιτος. Καθὸ μυρεψικὸν φυτὸν χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἀρωματοποιίαν πρὸς παρασκευὴν ἀλκοολικῶν ἡδυπότων. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ἀναφέρεται ὁ ὕσσωπος τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ πιθανῶς ὁ κηπευτικὸς ὕσσωπος τοῦ Διοσκορίδου. Παρ' ἡμῖν τὸ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀναφερόμενον βότανον εἶναι μικρομερία ἢ Ἰουλιανή (*micromeria Juliana*), εἰς Κεφαλληνίαν ὕσσωπος καὶ ἄγριο τσαΐ εἰς Θήραν.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἐρικοῦσσαν καὶ τὴν Κέρκυραν ὕσσωπο τό, εἶναι τὸ ἀγριότσαο. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι τὸ φυτὸν ὕσσωπος καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ εἴτε πρὸς θεραπείαν εἴτε πρὸς ἐξαγνισμόν ἦσαν γνωστὰ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Ἡ πρώτη μαρτυρία αὐτοῦ ἀπαντᾷ εἰς ἐπιγραφὴν ἐκ Κέω² τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ἐνθα λέγεται: ἔπειτα [δὲ] ὕ[σ]ώπῳ ο[ἰκ]η[τή]ρ[ια] ἅπα]ντα. ἐπὴν δὲ διαρανθῆι, καθαρήν εἶναι τὴν οἰκίην. Πρόκειται ἐνταῦθα νόμος περὶ τῶν καταφθιμένων. Τὸ ράντισμα τῆς οἰκίας διὰ ὕσώπου ἐγένετο τὴν ἐπομένην τῆς κηδείας τοῦ θανόντος.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ U. Koehler³, ὅστις ὁμῶς δὲν συνεπλήρωσε τὴν ἐφθαρμένην λέξιν «ὕσώπῳ». Τὴν ἀποκατάστασιν ἔκαμεν ὁ Στ. Ν. Δραγούμης⁴, ὅστις λέγει ὅτι ἐνταῦθα εἶναι ἡ πρώτη καθαρῶς ἐλληνικὴ μαρτυρία τοῦ ὕσώπου καὶ παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς: τί δε ὁ ὕσσωπος ἢ ὕσσωπος (διότι καὶ οὕτω γράφεται) τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς; Ἄρά γε βοτάνη ρυπτικὴ..... τὸ ἀρωματικὸν ἀμάρακον, ἢ βαρβαρόφωνος ἡμῶν μαντζουράνα (ῥωμαϊστί, κατὰ Διοσκορίδην μαζουράνα - *majogana*), ἣν βαπτίζοντες εἰς ἀγίασμα οἱ ἡμέτεροι ἱερεῖς ραίνουσιν ἡμᾶς τε καὶ τὰς οἰκίας ἡμῶν πρὸς ἀγιασμόν καὶ καθαρισμόν; Πιθανῶς τοῦτο τὸ δεύτερον.

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ ἐνθυμίζει τὸ παρὰ τῆ Π. Διαθήκῃ (Ἀριθμ. 19, 18) χωρίον: καὶ λήψεται ὕσώπου... καὶ περιρρανεῖ ἐπὶ τὸν οἶκον, ὃ βλ. κατωτέρω.

Τὴν θεραπευτικὴν ιδιότητα τοῦ φυτοῦ ἐγνώριζον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἰατροί. Οὕτω, ὁ Ἱπποκράτης⁵ λέγει ὅτι: ὕσσωπον, θερμὸν καὶ φλεγματώδη ἄγει. Ἀνάλογον μνεῖαν ὕσώπου πόας ποιεῖται ὁ Γαληνός⁶ καὶ ὁ Ὀρειβάσιος⁷ 274, ὁ δὲ Ἀρεταῖος⁷ ἀναφέρει ἐπιθήματα ἐν φλεγμασίῃ μὲν ἦν ἔτι ἔωσι ὕσσωπος. τῆλις ἐφθῆ... Ἀλλὰ καὶ μεταγενεστέρως ὁ Ἀέτιος⁸ συνιστᾷ τὴν χρῆσιν ὕσώπου βοτάνης διὰ τὸ Στομαχικὸν τὸ συνήθως σκευαζόμενον Φιλαργίου καὶ δι' ἄλλας ἰατρικὰς χρήσεις

1. Εἰκονογραφημένον Βοτανικὸν Φυτολογικὸν Λεξικόν, ἐν λ.

2. IG. XII 5, 593 A 16 (SIG³ 1218).

3. Ein griechisches Gesetz über Todtenbestattung, Athenische Mittheilungen 1 (1876), 139-150.

4. Ὑσσωπος, Αὐτόθι 10 (1885), 172-173.

5. Περὶ διαίτης, II, 825, σ. 226 (Leid).

6. Περὶ τροφῶν, 6, 573 κ.ζ.

7. Τὰ σωζόμενα, σ. 166 (ἐκδ. K. Z. Ermerius 1847).

8. Λόγος Ἐνατος. Ἐκδ. Σ. Ζερβού, Ἀθηνᾶ 23 (1911), 306.

ὡς διὰ τὴν Οἰσύπου σκευασίαν,¹ δι' ἣν παραγγέλλει ὕσσωπον καὶ τὰ ἔρια βρέχε ἐν τῷ ὕδατι ἡμέραν μίαν.

Τὴν λ. ἀναφέρει ἐπίσης ὁ Νικάνδρος (Θηρ. 872) : ὕσσωπος τε καὶ ἡ πολύγουνος ὄνωσις, ἐκτενέστερον δὲ περὶ τῆς πόας ὁμιλεῖ ὁ Διοσκορίδης (III, 25) : ὕσσωπος· πόα γνώριμος δισσή· ἡ μὲν γάρ τις ἔστιν ὄρεινή, ἡ δὲ κηπευτικὴ ἀρίστη δὲ ἢ ἐν Κιλικίᾳ γενομένη. Δύναμιν δ' ἔχει θερμαντικὴν· ἀφεψηθεῖσα δὲ μετὰ σύκων καὶ ὕδατος καὶ μέλιτος καὶ πηγάνου καὶ πινομένη ἀρῆγει περιπνευμονικοῖς, ἀσθματικοῖς, βηχί χρονία, κατάρρω, ὀρθοπνοία. Ἀναφέρει (5, 39) δὲ ὅτι ὕσσωπίτης οἶνος ὁ ἐκ τοῦ Κιλικίου ὕσσωπου κάλλιστός ἐστιν . . . ἀρμόζει δὲ πρὸς τὰ ἐν θώρακι καὶ πλευρῶ καὶ πνεύμονι πάθη καὶ βῆχας καὶ ἀσθματα ἔστι δὲ καὶ οὖρητικός καὶ στρεφομένοις ἀρμόζει πρὸς τε ῥίγη τε ἐν ταῖς περιόδοις· κινεῖ δὲ καὶ ἔμμηνα. Τέλος παρ' Ἀθηναίῳ (156E) φέρεται : προπιῶν ὕσσωπου τὴν ὥραν ἐπάναγε ἐπὶ τὴν ἐστίασιν.

Συχνὴ ἦτο ἡ χρῆσις ὕσσωπου καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων πρὸς ἐξαγνισμὸν ἢ ψυχικὸν καθαρισμὸν. Οὕτω, ἐκ τῆς Π. Διαθήκης παραθέτομεν τὰ χωρία : Ἐξοδ. 12, 22 : Λήψετε δὲ δέσμην ὕσσωπου καὶ βάψαντες ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ παρὰ τὴν θύραν καθίξετε τῆς φλιᾶς καὶ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν σταθμῶν ἀπὸ τοῦ αἵματος, ὃ ἔστι παρὰ τὴν θύραν. Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐξελεύσεσθε ἕκαστος τὴν θύραν τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἕως πρωῆ. Ἀριθμ. 19, 6 : Καὶ λήφεται ὁ ἱερεὺς ξύλον κέδρινον καὶ ὕσσωπον καὶ κόκκινον καὶ ἐμβαλοῦσιν εἰς μέσον τοῦ κατακαύματος τῆς δαμάλεως. Αὐτόθι 19, 18-19 : Καὶ λήφεται ὕσσωπον καὶ βάψει εἰς τὸ ὕδωρ ἀνὴρ καθαρὸς καὶ περιορρανεῖ ἐπὶ τὸν οἶκον καὶ ἐπὶ τὰ σκεύη καὶ ἐπὶ τὰς ψυχάς, ὅσαι ἂν ὦσιν ἐκεῖ καὶ ἐπὶ τὸν ἡμμένον τοῦ ὀστέου τοῦ ἀνθρωπίνου ἢ τοῦ τραυματίου ἢ τοῦ τεθνηκότος, ἢ τοῦ μνήματος καὶ περιορρανεῖ ὁ καθαρὸς ἐπὶ τὸν ἀκάθαρτον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ καὶ ἀφαγνισθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ καὶ πλυνεῖ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ λούσεται ὕδατι καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἐσπέρας. Καὶ εἰς τὸ Λευϊτ. 14, 4 : Καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς καὶ λήφονται τῷ καθαρισμένῳ δύο ὀρνίθια ζῶντα καθαρὰ καὶ ξύλον κέδρινον καὶ κεκλωσμένον κόκκινον καὶ ὕσσωπον. Αὐτόθι 14, 6 : Καὶ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν λήφεται αὐτό, καὶ τὸ ξύλον τὸ κέδρινον καὶ τὸ κλωστὸν κόκκινον καὶ τὸν ὕσσωπον καὶ βάψει αὐτὰ καὶ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν εἰς τὸ αἶμα τοῦ ὀρνιθίου τοῦ σφαγέντος ἐφ' ὕδατι ζῶντι. Αὐτόθι 14, 49 : Καὶ λήφεται ἀφαγνίσαι τὴν οἰκίαν δύο ὀρνίθια ζῶντα καθαρὰ καὶ ξύλον κέδρινον καὶ κεκλωσμένον κόκκινον καὶ ὕσσωπον. Αὐτόθι 14, 51-52 : Καὶ λήφεται τὸ ξύλον τὸ κέδρινον καὶ τὸ κεκλωσμένον κόκκινον καὶ τὸν ὕσσωπον καὶ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν καὶ ἀφαγνιεῖ τὴν οἰκίαν ἐν τῷ αἵματι τοῦ ὀρνιθίου καὶ ἐν τῷ ζῶντι καὶ ἐν τῷ ὀρνιθίῳ τῷ ζῶντι καὶ ἐν τῷ ξύλῳ τῷ κεδρίνῳ καὶ ἐν τῷ ὕσσωπῳ καὶ ἐν τῷ κεκλωσμένῳ κοκκίνῳ.

Λίαν γνωστὸς εἶναι καὶ ὁ στίχος ἐκ τοῦ 50 Ψαλμοῦ τοῦ Δαυΐδ : Ῥαντιεῖς με ὕσσωπῳ καὶ καθαρισθήσομαι, πλυνεῖς με καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι.

1. Λόγος Πεντεκαιδέκατος. Ἐκδ. Σ. Ζερβού, Ἀθηναῖ 21 (1909), σ. 125. Διὰ κωλικὸν φάρμακον, βλ. Λόγος Ἐνατος, Ἀθηναῖ 23 (1911), 343, διὰ παρασκευὴν ἐμπλάστρων. Βλ. Ἀθηναῖ 21 (1909), 121 κλπ.

Ἡ λ. ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Κ. Διαθήκην. Οὕτω, Πρὸς Ἑβρ. 9, 19 λέγεται : λαβὼν τὸ αἷμα τῶν μύσχων καὶ τῶν τράγων μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ βιβλίον καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐρράντισεν.

Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (19, 29) ἐπίσης ἀναφέρεται : σπόγγον οὖν μεστὸν τοῦ ὄξους ὑσσώπῳ περιθέντες προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον (27, 48) ἔχει ἄλλως : λαβὼν σπόγγον πλήσας τε ὄξους καὶ περιθείς καλάμῳ ἐπότιζεν αὐτόν.

Ἡ χρῆσις τῆς λ. ὑσσωπος ἀντὶ τῆς λ. καλάμος ἐδημιούργησε πρόβλημα εἰς τοὺς ἐρμηνευτὰς τῆς Κ. Δ., καθ' ὅσον ὁ ὑσσωπος δὲν ἔχει στέλεχος μέγαλον ὥστε νὰ χρησιμοποιοιῆται ἀντὶ καλάμου, δι' ὃ καὶ ὑπέθεσαν ὅτι πρόκειται ἀντὶ ὑσσώπῳ ἢ λ. ὑσσῶ¹.

Ὁ Κοραῆς², ἀσχολούμενος μὲ τὴν λ. ὑσσωπος, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς διαφορᾶς αὐτῆς εἰς τὰ δύο Εὐαγγέλια παρατήρησε : Τῶν Ἑλλήνων τὸ ὑσσωπον ἦτο πόα, ὡς λέγει ὁ Διοσκ. 3, 30 καὶ τούτου τὰ κλωνία συνδέοντες οἱ Ἑβραῖοι μετεχειρίζοντο ὡς περιοραντήριον, ὅθεν ἐξηγεῖται τὸ ῥαντιεῖς με ὑσσώπῳ (Δαυῖδ). Ἄλλ' εἰς τὴν Παλαιστίνην βλαστάνει καὶ ἄλλο γένος ὑσσώπου, ὄχι πόα, ἀλλὰ θάμνος τοῦ ὁποίου οἱ καυλοὶ ἀναβαίνουν ὡς καλάμια καὶ τοῦτον τὸν ὑσσωπον νοοῦν οἱ Εὐαγγελισταί.

Ὁ Καββάδας³ ἐπίσης παρατηρεῖ ὅτι ὁ ὑσσωπος ἔχει βλαστὸν μέχρι 60 ἐκ. μ. φρυγανώδη.

Ἡ λ. χρησιμοποιοῖται καὶ ἐν τῇ μεταγενεστέρῃ Χριστιανικῇ γραμματεῖᾳ⁴ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἐξαγνίζεσθαι, ἰδίως κατὰ τὸ βάπτισμα : τοὺς μέλλοντας ὑσσώπῳ ῥαντίζεσθαι καὶ καθαρίζεσθαι ὑσσώπῳ τῷ νοητῷ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ κατὰ πάθος ὑσσώπου καὶ καλάμῳ ποτισθέντος καὶ ὑσσωπος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνέργειαν ἀφομοιοῖ. Ἐπι δὲ καὶ τόπος ἦν τῆς τοῦ θεοῦ πνεύματος χάριτος ἢ τοῦ ὑσσώπου θερμότης.

Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ *ēzōb*⁵.

β) σάμψυχος

Εἰς τὸ Μ. Ἐτυμολ. (785, 56) ἀναγράφεται : ὑσσωπον ἔστι δὲ βοτάνη καρταρική ὁμοία σαμψύχῳ. Παρ' Ἡσυχίῳ ἐπίσης φέρεται ἢ γλῶσσα : ὑσωπίς ἢ

1. *Multon J. - Milligan G.*, The Vocabulary of the Greek Testament, London, 1952, ἐν λ. *Arndt W. - Gingrich F. W.*, A Greek-English Lexicon of the New Testament (μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμαν. Λεξικοῦ τοῦ *W. Bauer*), Chicago 1971 ἐν λ., ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Ἄτακτα 4, 631. Πβ. καὶ Ἑρρ. *Στεφάνου*, Θησαυρὸν ἐν λ.

3. Ἐνθ' ἀν.

4. *G. Lampe*, A Patristic Greek Lexikon, ἐν λ.

5. *E. Boisacq*, Dictionnaire Etymologique de la langue grecque, Paris 1950 ἐν λ. *J. B. Hofmann*, Etymologisches Wörterbuch des Griechischen, München 1950, ἐν λ., *H. Frisk*, Griechisches Etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1954. *H. Grimme*, Hethitisches im Griechischen Wortschatze, Glotta 14 (1925), 17. Πβ. *A. Carnoy*, Dictionnaire etymologique des noms grecs de plantes, Louvain 1959, σ. 151.

σάμψυχος. Καὶ ἡ βοτάνη αὕτη διαλεκτικῶς¹ ἀπαντᾷ ὑπὸ τοὺς τύπους : σάψυχος ὄ, Ἰθάκη, Κάρπαθος Κῶς, Ρόδος, Σύμη, Τήλος, Φοῦρνοι, Χίος, σάψυχους Θράκη (Αἶνος), θάψυχος (μυρωδᾶτον χόρτον) Κάρπαθος, ἄψυχος Μεγίστη (τὸ εὐῶδες φυτὸν μαντζουράνα), Ρόδος, καὶ παρὰ G. Germano, σάψυχο τό, Ἀγαθονήσι (*origanum majorana* - μαντζουράνα), Ἰκαρία, Κεφαλληνία, Παξοὶ - Ἀντίπαξοι (στομαχόχορτο), Ρόδος, Σέρραι, Σύμη, Τήλος, θάψυχο Κάρπαθος, ἄψυχο Μεγίστη, *sánziko, zánziko* Κάτω Ἰταλία (Otranto), *sánziku, zánziku, sánziku, sánsuku* Κάτω Ἰταλία (Salento), *zánzakē* Κάτω Ἰταλία (Bari)².

Οἱ λεξικογράφοι G. Germano, Du Cange, Somavera, Weigel, Th. Kind παραδίδουν καὶ τὸν τύπον σιάψυχον. Εἰς τὴν Κύπρον³ λέγεται καὶ σαψυχία, ἦ.

Ἡ ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω τύπους μαρτυρουμένη βοτάνη σημαίνει τὴν μαντζουράναν (εἰς τοὺς Φοῦρνους τὴν φασκομηλιάν), τῆς ὁποίας τὸ ἀφέψημα χρησιμοποιεῖται ὡς θεραπευτικὸν τοῦ στομάχου καὶ τῆς κοιλίας.

Εἰς τὸ Ἰατροσοφικὸν τοῦ ἐκ Κύπρου Μητροφάνους⁴ ἀναγράφεται : εἶναι πολλὰ ὠφέλιμον τὸ σιρόπι ἀπὸ σάμψυχον ἢ γουρ μαντζουράναν (διὰ τὴν ὑδρωπικίαν) καὶ : σάμψυχον ἢ σαψυχία ὀρίγανον τὸ Μάρον τὸ Κύπριον ἐθεωρεῖτο τὸ ἄριστον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ σήμερον. Εἰς ἰατροσοφικὸν κώδικα ἐκ Χίου⁵ τοῦ ἔτους 1599 ἀναφέρεται ὡς θεραπευτικὸν ἀπόσταγμα τοῦ σαμψύχου τὸ σαμψυχόσταμα. Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Π. Γεννάδιος⁶ γράφει : *σαμψυχία καὶ σάμψυχον ὀρίγανον τὸ Μάρον (Origanon Maru)*, ὀρίγανον πολύμορφον, πολύκλωνον μικρόφυλλον, ἀρωματικόν, γλακόφυλλον ἀπαντῶν ἐν Κρήτῃ, Κύπρῳ, Συρίᾳ. Εἰς Κύπρον ὀνομάζεται σαμψυχία καὶ κατασκευάζονται πολλὰ κοινῆς χρήσεως σάρωθρα εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ἀναφέρεται ἐν τῶν σαμψύχων τοῦ Διοσκορίδου. Ὁ Δ. Καββάδας⁷ ἐπίσης λέγει : *σαμψυχία (ὀρίγανον τὸ Μάρον)* πιθανῶς εἰς τὸ εἶδος τοῦτο νὰ ἀναφέρεται τὸ μάρον τοῦ Διοσκορίδου ὅπερ «πῶα γνώριμος, φρυγανώδης, ὁμοία τῷ ἄνθει ὀριγάνῳ» (III, 42 ἢ 49).

Τὴν πῶαν καὶ τὴν θεραπευτικὴν αὐτῆς ἰδιότητα ἐγνώριζον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Τὸ ὄνομα παρ' αὐτοῖς ἔχει τοὺς τύπους : σάμψυχος ὄ, ἦ — σάμψυχον τό, καὶ σάμψυχος ὄ, ἦ, σάμψυχον τό, καὶ σαμψυχός ἦ. Ἦδη παρὰ Νικάνδρῳ (Θηρ. 617) φέρεται : *ιδὲ πτίλα πολλὰ καὶ ἄνθη/σαμψύχου*. Ὁ Ἀρεταῖος (223, 11) εἰς τὸ «Περὶ θεραπείας τῶν κατὰ τὸ ἦπαρ ὀξέων παθῶν» παρατηρεῖ : *ἀγαθὸν δὲ καὶ ἐνθα ἦ σάμψυχον ἢ τὸ μελίλωτον ἐγκέεται, καὶ ἀλλαχοῦ (267, 10) : οὐρητικὸν δὲ καὶ ἀνήθου ἢ κόμη καὶ λιβανωτὶς ἢ σάμψυχον*. Ὁ Γαληνὸς (13, 1034) ἐπίσης εἰς τὸ «Περὶ συνθέσεως φαρμάκων» ὁμιλεῖ καὶ περὶ σαμψύχου νέου ἢ συμβουλεύει (13, 1025) *χρηστέον σαμψύχου καὶ ἔχει σαμψύχου λίτραν α' κλπ.* Ἐκτενέστερον περὶ

1. Κατὰ μαρτυρίας τοῦ Ἀρχείου τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πβ. Α. Κοραῆ, Ἄτακτα, 4, 416.

2. G. Rohlf, ἐνθ' ἀν., ἐν λ.

3. Κύπρου Χρυσάνθη, Κυπριακὲς φαρμακευτικὲς ὕλες, Κυπριακαὶ Σπουδαὶ 6 (1942), 35-36.

4. Ἐν Λευκωσίᾳ 1924 (1943), σσ. 63, 134.

5. Κ. Ἀμάντου, ἐνθ' ἀν.

6. Ἐνθ' ἀν., σ. 732. Πβ. Β. Langkevel, ἐνθ' ἀν., σ. 56.

7. Ἐνθ' ἀν., ἐν λ.

τῆς πόας ταύτης ποιεῖται μνείαν ὁ Διοσκορίδης (III, 39) : *σάμψυχον* κράτιστον τὸ *Κυζικηρὸν* καὶ *Κύπριον*, δευτερεύει δὲ τούτου τὸ *Αἰγύπτιον*, καλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν *Κυζικηρῶν* καὶ τῶν ἐν *Σικελίᾳ* ἀμάρακον· πόα δ' ἔστι πολὺκλωνος, ἔρπουσα ἐπὶ γῆς, φύλλα δασέα καὶ περιφερῆ ἔχουσα, ὅμοια τῆς λεπτοφύλλου καλαμίνθης, σφόδρα εὐώδης καὶ θερμαντικῆ, πλεκομένη καὶ εἰς στεφάνους. Ἀρμόζει δὲ τὸ ἀφέψημα αὐτῆς πινόμενον ἐπὶ ἀρχομένων ὑδρωπικῶν¹ καὶ δυσουρύντων καὶ στροφουμένων. Ξηρὰ δὲ τὰ φύλλα ἐπιπλασθέντα μετὰ μέλιτος αἴρει ὑπώπια² καὶ ἔμμηνα ἄγει ἐν προσθέτῳ. Πρὸς δὲ σκορπίου πληγὴν μετὰ ἁλῶν καὶ ὄξους καταπλάσσεται, πρὸς δὲ στρέμματα μετὰ κηρωτῆς ἀναληφθέντα ἐπιτίθεται καὶ πρὸς οἰδήματα ὁμοίως ἀναληφθέντα κηρωτῆ καὶ πρὸς ὀφθαλμῶν φλεγμονὰς καταπλάσσεται μετὰ πάλης ἀλφίτου. Μείγνυται δὲ καὶ ἀκόποις καὶ μαλάγμασι πρὸς τὸ θερμαίνειν.

Ὅτι δὲ τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο γνωστὸν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα παραδίδει ἐπίσης ὁ Διοσκορίδης (III 39 Rv.) λέγων : *σάμψυχον*· οἱ δὲ *τριφύλλον*, οἱ δὲ *ἀμάρακον*, οἱ δὲ *ἀγαθίδες*, οἱ δὲ *κνήκιον*, οἱ δὲ *ἄκαπνον*, *Πυθαγόρας* θριαμβίς, *Αἰγύπτιοι* σοφῶ, *Ἀρμένιοι* μύουρον, *Προφήται* γόνος Ὀσίρεως, οἱ δὲ ὁμόγονος Ἰσεως, *Ρωμαῖοι* μεζουράνα.

Ὁ αὐτὸς (I, 48) ἀναφέρει καὶ μύρον *σαμψούχινον*, τρόπον παρασκευῆς αὐτοῦ καὶ θεραπευτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἀλλαχοῦ δὲ (II, 76, 14) ἐκθέτει τίνι τρόπῳ *σαμψουχίζεται* στέαρ (*σαμψούχου* ὠρίμου τεθλασμένου ἐπιμελῶς μνᾶν μίαν ἡμισυ).

Τὸ ἐν Αἰγύπτῳ *σάμψυχον* ἀναφέρει καὶ ὁ Πausανίας (9, 28, 3), περὶ τούτου δὲ ὁ Ἡσύχιος ἔχει τὴν γλῶσσαν : *σαμψούχος*· πλείστη γίνεται ἐν Αἰγύπτῳ· ἄλλοι δὲ *μάραθ*ον καλοῦσιν αὐτήν.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου (III, 39) λεγόμενον ὅτι ἡ πόα αὕτη χρησιμοποιεῖται *πλεκομένη* καὶ εἰς *στεφάνους* πιστοποιεῖ καὶ ὁ Πολυδεύκης (Ὀν. 6, 107) λέγων : *στεφανοῦσθαι* . . . *ναυκρατίτη* *στεφάνῳ*, *σάμψυχος* οὗτος ἦν. Ὁ Ἀθήναιος (IE, 676d) ἐπίσης ἀναφέρει : *Παμπόλλους* δὲ οἶδα λέγοντας τὸν ἐκ τῆς *σαμψύχου* *στέφανον* εἶναι τὸν *ναυκρατίτην*· πολὺ δὲ τὸ ἄνθος τοῦτο κατὰ τὴν Αἰγύπτου³. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον : *Ναυκρατίτης* *στέφανος*· ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίας *Ναυκράτεως*, ὁ βύβλινος, ἢ ὁ ἐκ *φιλύρας* ἢ ὁ *σαμψύχινος*.

Τὴν πληροφορίαν τοῦ Διοσκορίδου, ἐνθ' ἀν., καθ' ἣν *σάμψυχον* . . . οἱ δὲ *ἀμάρακον* ἐπιβεβαιοῦσι καὶ ὁ Ἀθήναιος (IE, 681, 25) ἀναφέρων ὅτι : *Διοκλῆς* δ' ἐν τῷ περὶ *θανασίμων* *φαρμάκων* «*ἀμάρακον*» (*φησὶν*), ὃν *σάμψυχόν* τινες καλοῦσιν.

1. Διὰ τὴν ὑδρωπικίαν θεραπευτικὸν ἀναφέρεται, ὡς εἶδομεν, καὶ εἰς τὸ Κυπριακὸν Ἰατροσόφιον τοῦ Μητροφάνους.

2. Ἡσύχιος : *ὑπώπια*· τὰ ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς οἰδήματα· ἀπὸ μέρους δὲ ὄλην τὴν ὄψιν δηλοῖ. καὶ τὰ *πελιώματα*. Φώτιος : *ὑπώπια*· τὰ ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς *πελιώματα* ἢ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξιόντα πῦα. Ὁ αὐτὸς ἐν λ. *κυλοιδιᾶν* γράφει : *κύλα* δὲ λέγονται τὰ ὑποκάτω τοῦ κάτω βλεφάρου, ἃ ἡμεῖς *ὑπώπια* καλοῦμεν. Καὶ ρ. *ὑπωπιάζω*· *μωλωπιζω* τινὰ κατὰ τὸν ὀφθαλμόν. *ὑπωπιασμός*. ἢ *ταλαιπωρία*. *ὑπώπιος*· ὁ ἔχων μεμωλωπισμένον ὀφθαλμόν. Κατὰ Πολυδ. H, 79 : *ὑπερρωδικῶς*, *ὑπώπιος*, *ὑποπέλιδνος*.

3. Αὐτόθι γράφει καὶ τὰ ἐξῆς : *Γελοῖοι* οὖν εἰσὶ καὶ οἱ λέγοντες *ναυκρατίτην* εἶναι *στέφανον* τὸν ἐκ τῆς βίβλου τῆς *στεφανωτριδος* καλουμένης παρ' Αἰγυπτίοις *στεφόμενον*.

Ὁ Ἀθήναιος (15, 684b) ἐπίσης ἀναφέρει : *σαμψύχου λιβάνου τε νέας κλάδας*. Φαίνεται ὅτι καὶ παρ' ἀρχαίους ὑπῆρχε σύγχυσις τις ὡς πρὸς τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῆς πόας καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς.

Ὁ Ἀέτιος πολλάκις ποιεῖται μνειάν τῆς πόας ταύτης κυρίως πρὸς θεραπευτικὴν χρῆσιν, ὡς «Περιφαλαγγιοδήκτων», περίπτωσις εἰς ἣν συνιστᾶ *σάμψυχον μετ' ὄξου*¹ ἢ διὰ παρασκευὴν ἐμπλάστρων² ἢ κωλυκῶν φαρμάκων³. Ὁμιλεῖ ἐπίσης περὶ *μύρου καὶ ἔλαιου σαμψυχίνου*, γράφων⁴ : *Ἐλαιον σαμψυχίνον Γαληνοῦ. Καὶ τὸ σαμψυχίνον δὲ ἔλαιον ὁμοίως σκευάζεται· ἐπιτήδειον δ' ἔστιν ἐν ὥρᾳ χειμερινῇ καὶ χωρίῳ ψυχρῷ καὶ καταστάσει ψυχρῇ· λαμβανέτω δὲ καὶ τοῦτο καὶ κηροῦ καὶ ρητίνης εἰ παραμένειν αὐτὸ βούλοιο ἐπὶ πλέον τοῖς ἀλειφομένοις σώμασιν. Καὶ ἐν συνεχείᾳ*⁵ : *ἄλειμμα σαμψύχου δόκιμον ἀρθροϊτικοῖς καὶ πρὸς πᾶσαν νευρικὴν συμπάθειαν*.

Ὁ Hofmann⁶ καὶ ὁ Frisk⁷ θεωροῦν τὴν λ. ἀγνώστου ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς. Ὑποθέτουν σημιτικὴν τὴν προέλευσιν.

γ) Ἀμάρακον

Ὁ Διοσκορίδης (3, 39) ἀναφέρει : *σάμψουχον . . . καλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν Κυζικηνῶν καὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ ἀμάρακον καὶ σάμψουχον* οἱ δὲ ἀμάρακον, Ρωμαῖοι μεζουράνα. Καὶ ἡ λ. ἀμάρακος διεσώθη σήμερον διαλεκτικῶς⁸ ὑπὸ τοὺς τύπους ἀμάρακος ὁ, Κύπρος, Κῶς, ἀμάραγος Κάρπαθος, Σύμη, ἀμάρακας Κῶς ἀμάραγας Σύμη, ἀμάραγκλος Ρόδος, ἄμαρακας Τῆλος, ἀβάραγας Κεφαλληνία⁹. Σημαίνει δὲ τὸ φυτὸν ἐλίχρυσον τὸ Σικελικὸν (*helichrysum Siculum*) τῆς τάξεως τῶν συνθέτων (*compositae*), ἀγριολούλουδον τῆς οἰκογενείας τῶν ἀμαράντων. Εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Σύμην δηλοῖ τὸ φυτὸν ὀρίγανον τὸ Μάρον (*origanum Maru*) τῆς τάξεως τῶν χειλανθῶν (*labiatae*). Εἰς τὴν Κῶν τὸ φυτὸν θεωρεῖται ἀντιψυλλικόν.

Ὁ Γεννάδιος¹⁰ περὶ τοῦ φυτοῦ τούτου γράφει : *Ἀμάρακον Ὀρίγανον τὸ ἀμάρακον (O. Majorana) ἢ κν. μαντζουράνα, μικρὸν ἀρωματικὸν φρύγανον ἢ μᾶλλον φυτὸν ποῶδες πολυετές, πολύφυλλον, μυρσεψικόν*.

1. Σ. Ζερβοῦ, Ἀετίου Ἀμιδηνοῦ, Περὶ δακνόντων ζώων καὶ ἰοβόλων, ἦτοι Λόγος Δέκατος τρίτος, Ἀθηνᾶ 18 (1906), 279.

2. Σ. Ζερβοῦ, Ἀετίου Ἀμιδηνοῦ, Λόγος Δέκατος πέμπτος, Ἀθηνᾶ 21 (1909), 94, 121.

3. Σ. Ζερβοῦ, Ἀετίου Ἀμιδηνοῦ, Λόγος Ἐνατος, Ἀθηνᾶ 23 (1911), 348.

4. Λόγος Δωδέκατος, κεφ. νη'. Ἔκδοσις ὑπὸ Γ. Κωτομοίρου. Paris 1.92, σ. 98.

5. Κεφάλ. ξα', σ. 101.

6. Ἐνθ' ἀν. ἐν λ.

7. Ἐνθ' ἀν. ἐν λ. Πβ. A. Carnoy, ἔνθ' ἀν., σ. 234.

8. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς (ἔκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) ἐν λ.

9. Ἱστορικὸν Λεξικὸν (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) ἐν λ. Πβ. Δ. Γεωργακά, Νεοελληνικά γλωσσικά ἀνάλεκτα, Ἀθηνᾶ 46 (1935), 9-99. Γ. Κουρμούλη, Περὶ τῆς λέξεως ἀβάραγας, Ἀθηνᾶ 48 (193), 259-263.

10. Ἐνθ' ἀν., σ. 733. Πβ. B. Langkavel, ἔνθ' ἀν., σ. 56.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ὁ Θεόφραστος (Φ.Ι. 7, 4) λέγων ὅτι ὁ ἀμάρακος ἀμφοτέρως φύεται καὶ ἀπὸ παρασπάδος καὶ ἀπὸ σπέρματος εἶναι δὲ φυτὸν ἡμεροκαλλῆς ξυλῶδες καὶ μικρόφυλλον (Φ.Ι. 6, 1) καὶ ὅτι εἰς ἀρώματα χρῶνται τὸ ἀμάρακον τὸ αἰφύλλον (Φ.Ι. 9, 7, 3). Ἐξ αὐτοῦ παρασκευάζεται τὸ ἀμαράκινον μύρον ἢ τὸ ἀμάρακον (Πολυδ. 6, 104).

Ὁ Νίκανδρος (Θηρ. 575) ἀναφέρει τὸ ἀμάρακον καὶ διὰ τὸν κατὰ τὴν μορφήν ὅμοιον πρὸς ἀμάρακον ἔχει (503) τὸν τύπον ἀμαρακόεις· ἀμαρακόεσσα χυτὴ περιδέδρομε χαίτη. Πλείονα λέγει ὁ Διοσκορίδης, κατὰ τὸν ὁποῖον (3, 138) ἢ πόα εἶναι γνωστὴ ὑπὸ πολλὰ ὀνόματα : ἀμάρακον· οἱ δὲ ἀνθεμῖς, οἱ δὲ λευκάνθεμον, οἱ δὲ παρθένιον, οἱ δὲ χαμαίμηλον, οἱ δὲ χρυσοκαλλίας, οἱ δὲ μαλάβαθρον, οἱ δὲ ἄνθος πεδινόν, Ρωμαῖοι σῶλις ὄκουλον, οἱ δὲ μιλλεφόλιουμ, Θουσκοὶ κοντάμ, Ἄφροι θαμάθ, Γάλλοι οὐίγνητα, Δάκοι δουώδηλα. Ποιεῖται μνείαν (II, 76, 12) ἀμαρακίνου ἄνθους καὶ θεωρεῖ (I, 58) ὅτι ἀμαράκινον μύρον ἐν Κυζίκῳ κάλλιστον γίνεται . . . ἔστι δὲ θερμαντικόν, καρωτικόν, μακτικόν κλπ.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἰατροὶ ἐποιοῦντο χρῆσιν αὐτοῦ. Οὕτω, ὁ Γαληνὸς (12, 1031) ὁμιλεῖ περὶ ἀμαρακίνου, ὁ δὲ Ἀρεταῖος (163, 18) συνιστᾷ αὐτὸ εἰς τὰ περὶ ὕπνου ἀγωγὰ : πρῶτιστα μὲν διὰ τῶν τῆς κεφαλῆς τεγξίων ροδίνου ἀκρήτου ἢ ἀμαρακίνου ξὺν χυλῶ κισσοῦ ἢ ἐρπύλλου ἢ καὶ μελιλώτου ἐν ἀφεψήματι. Ὁ Ἀέτιος¹ ἐπίσης παρατηρεῖ ὅτι : σωμαίων ἀνωδύνους τοὺς ὄγκους ἐχόντων ἀρμόδια τὰ τε τοῦ ἄγνου φύλλα καὶ μάλιστα δὴ τὰ ξηρὰ καὶ ἀμάρακον καὶ ἀμαράκον.

Ὁ Ἀθήναιος (XIII, 608) ἀναφέρει ὅτι ὁ τραγικὸς Χαιρήμων ἐπονομάζει Πέρσην τὸν ἀμάρακον :

Πέρσης δὲ θαλερὸς ἐκτραφεὶς ἀμάρακος
λειμῶσι μαλακοῖς ἐξέτεινεν αὐχένας.

Ἐκάλεσε δὲ αὐτὸν οὕτω, διότι εἰς τὴν Περσικὴν αὐλὴν τοῦ Δαρείου μάλιστα ἐσπουδάζοντο τὰ μύρα. Παρ' Ἑσυχίῳ φέρονται αἱ γλῶσσαι :

ἀμάρακος· γένος μύρου, ἀπὸ φυτοῦ ἀμάρακος καλουμένου.

ἀνθεμῖς· ἢ ὑπ' ἐνίων ἀμάρακος πόα.

σαμψοῦχος. πλείστη γίνεται ἐν Αἰγύπτῳ· ἄλλοι δὲ ἀμάρακον καλοῦσιν αὐτήν.

Τριγενῶς ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα παρ' ἀρχαίοις ἀμάρακος ὁ, ἢ καὶ ἀμάρακον τό, ἢ δὲ ἐτυμολογία του τυγχάνει ἄγνωστος.

Ἡ γνώμη τοῦ V. Bertoldi ὅτι τὸ ἀμάρακον εἶναι τῆς αὐτῆς ρίζης πρὸς τὴν ἀρχαίαν Μακεδονικὴν λέξιν ἀβαρὺ ὀρίγανον ἀπορρίπτεται ὑπὸ τοῦ J. Kalleris².

1. Λόγος Δωδέκατος, ἔκδ. Γ. Κωτομοίρου, Paris 1892, σ. 79.

2. Les anciens Macédoniens, Athènes 1954, τ. Α, σσ. 74-76.

δ) Μαντζουράνα

ἽΟρίγανον τὸ ἀμάρακον ἢ τὸ σάμψουχον, ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω, ἔταυτίσθη¹ πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, κατὰ Διοσκορίδην (3, 39), καλούμενον μεζουράνα, τὸ κοινῶς λεγόμενον σήμερον ἀρωματικὸν φυτὸν μαντζουράνα (*Origanum majorana*), ὅπερ χρησιμοποιοεῖται καὶ πρὸς παρασκευὴν ἀφεψήματος θερμαντικοῦ διὰ κοιλιακᾶς διαταραχᾶς. Δίστιχον ἐκ Χίου² πιστοποιεῖ τὴν θεραπευτικὴν τοῦ φυτοῦ ιδιότητα :

Τῆς μαντζουρανίτσας τ' ἄνθη
κάννει γιατρικὸ 'ς τὰ πάθη.

Ἡ λ. μαντζουράνα σήμερον ἀπαντᾷ καὶ διαλεκτικῶς³ ὑπὸ τοὺς τύπους : ματζουράνα (Ἰπείρος, Μάνη Παξοί), μαντζιουράνα (Βούρβουρα, Παρνασσός), μαντζουράνα (Ἀστακός, Μακεδονία, Τήνος, Τσακονία), ματζουράνα (Ἄνδρος), ματζιουράνα (Γορτυνία, Μαντινεία), ματζιουράνα (Κρήτη), μαγιουράνα (Ἀθῆναι παλαιότ.), μαντζουράνα (Ἰπείρος, Κύπρος), μαζουράνη (Ἀγαθονήσι, Ἄμοργός, Κουφονήσι, Μύκονος, Νίσυρος, Χίος), μαζ-ζουράνα (Κάλυμνος, Κάσος, Χίος), μαντουράνα (Στερεὰ Ἑλλάς), ματζεράνα (Μάνη, Καρδαμύλη), ματζιράνα (Μάνη, Καρδαμύλη, Λεῦκτρον, Πλάτσα).

ἽΟ Κοραῆς⁴, ἀσχολούμενος μὲ τὴν λ. ἀμάρακον, παρατηρεῖ : «Τοῦτο ἐχυδαῖσθη ἀπὸ τὸν παρηγμ. Λατιν. *majorana*, ὅθεν ἐγεννήθη ἢ κοινῶς σήμερον ὀνομαζομένη μαντζουράνα. ώΟ A. Maidhof⁵ περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λ. μαντζουράνα παρατηρεῖ ὅτι αὐτὴ σχηματίζεται ἐκ Βενετικῶν *mazogana* καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ μεσν. λατινικοῦ *mojogana*, ὃ κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *major*, ἐκ τοῦ λατιν. *amaracus* ἢ *amaracum* (Βιργιλ., Αἰνείας 1, 693 : *amaracus*), ὅπερ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀμάρακος-ἀμάρακον. ώΟ Δουκάγγιος ἐπίσης παρατηρεῖ : μαντζουράνα. *Amaracus ex italico majorana*.

Β'

ώΟστρά

Δασικὸν δένδρον τῆς αὐτῆς φύσεως μὲ τὴν ὀξείαν, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ εἰς τὴν ὄρεινὴν ἢ ὑπαλπικὴν ζώνην τοῦ ὄρεινοῦ ὄγκου τοῦ Ταυγέτου (περιοχὴ Ἰξω Μάνης), καλεῖται ὀστρά⁶, ἢ. Τὸ δένδρον τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλα δασικὰ διαμερίσματα

1. Π. Γενναδίου, ἐνθ' ἄν., σ. 733, *Χελιδράιχ-Μηλιαράκη*, ἐνθ' ἄν., σ. 478, *Μητροφάνους*, Ἰατροσοφικόν, σ. 117, *Somavera*, Λεξικὸν ἐν λ. σάμψουχον. Πβ. Β. Langkavel, ἐνθ' ἄν., σ. 56.

2. ΑΙΑ, (Χρον 711, σ. 75).

3. Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ ἸΑρχείου τοῦ Ἰστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

4. ἸΑτακτα, 4, σ. 416.

5. Neugriechische Ruchwanderer aus den romanischen Sprachen, unter Einschluss des Lateinischen, Athen 1931, σ. 34.

6. Ζαγαριάδη Δ. Ν., ἸΗ γλωρὶς τῆς Μάνης, ἐν Ἀθήναις 1934, σσ. 12, 16. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν τῆς Μάνης, ἸΑνάτυπον ἐκ τοῦ «Γεωργικοῦ Δελτίου» ἸΑπριλίου-Μαΐου 1933, σσ. 9, 18.

τῆς χώρας ὑπὸ τὸν αὐτὸν τύπον ἢ κατὰ τι φωνητικῶς παρηλλαγμένον, ἀναλόγως τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς περιοχῆς εἰς τὴν ὁποίαν φύεται. Ἔχομεν δηλ. τοὺς τύπους : ὄστρεά ἢ, Ἄνατολ. Ρουμελία (Σωζόπολις)¹, Εὐβοία², Ἡπειρος (Ἄγναντα³, Πλάκα⁴), Θεσσαλία (Πήλιον)⁵, Θράκη (Σαμόκοβον)⁶, Μακεδονία (Παγγαῖον)⁷, Πελοπόννησος (Βούρβουρα⁸, Μάνη-Ταῦγετος), οὐστρεά, Μακεδονία (Βελβεντός⁹, Χαλκιδική¹⁰), Στερεὰ Ἑλλάς (Αἰτωλία, Ἀκαρνανία¹¹, Οἶτη, Φωκίς¹²), ὄστριγεὰ Θράκη (Σαράντα Ἐκκλησίαι)¹³, οὐστρουγεὰ Θράκη (Σκοπός)¹⁴, οὐστιργεὰ Στερεὰ Ἑλλάς (Αἰτωλία)¹⁵, ὄστρεά Πόντος (᾽Οφισ, Σούρμαινα)¹⁶, στρεὰ Πόντος (Νικόπολις, Κολωνία)¹⁷, ἔστρεα Πόντος (Ἄμισός, Χαλδία)¹⁸. Εἰς τὸν Πόντον (Ἄμισός, Χαλδία)¹⁹ ἀπαντᾷ καὶ ὁ ὑποκορ. τύπος ὄστρεύδ', τό.

Ὁ τύπος ὄστρεύα, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Δουκαγγίου (λ. ὄστρία), ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ μεσν. ποίημα «Θησέος καὶ γάμοι τῆς Ἐμήλιας» :

Ἄλλ' οὐ διαφεντεύθηκεν ἐκ τὸ κακὸν ἐκεῖνο
ὄξύα, σφεντάμη, καὶ ὄστρεύα, πνξός, στριμὸς καὶ λεύκη
τὰ κυπαρίσσια τᾶμορφα...

1. ΑΙΑ, Χφον 725 Β, 188.

2. *Fiedler K.*, Reise durch alle Theile des Königreiches Griechenland in Auftrag der Königl. griechischen Regierung in der Jahren 1.34-1.37, Leipzig 1.40-1.41, v. 1, σ. 524.

3. ΑΙΑ, Χφον 167, σ. 134.

4. ΑΙΑ, Χφον 167, σ. 164.

5. *Χελδράτχ Θ. - Μηλιαράκη Σ.*, Τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν, Ἐπιστημ. Ἐπετ. Πανεπ. Ἀθηνῶν 4 (1907/8), σ. 323.

6. *Χατζιδάκι Γ.*, ΜΝΕ 2, σσ. 199, 211. *Ψάλτου Σ.*, Θρακικά, ἐν Ἀθήναις 1905, σ. 115. *Παπαχριστοδούλου Π.*, Τραγούδια Θράκης, Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ 4 (1937/8), σ. 111. *Πετροπούλου Δ.*, Λαογραφικά Σκοποῦ Ἀνατολικῆς Θράκης, Αὐτόθι 5 (193/40), σ. 253.

7. ΑΙΑ.

8. ΑΙΑ, Χφα 346, σ. 325 καὶ 635, σ. 131.

9. *Εὐθ. Μπουνιτώννα*, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ, Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς (Συλλόγου «Ὁ Κοραΐς»), ἐν Ἀθήναις 1.92, σ. 29.

10. ΑΙΑ.

11. ΑΙΑ, Χφον 129, σ. 9.

12. *Χελδράτχ Θ. - Μηλιαράκη Σ.*, ἐνθ' ἄν.

13. *Σ. Ψάλτου*, ἐνθ' ἄν., σ. 194.

14. ΑΙΑ.

15. ΑΙΑ, Χφον 1041, σ. 503.

16. *Χατζιδάκι Γ.*, ΜΝΕ 2, σσ. 119, 211.

17. ΑΙΑ.

18. *Παπαδοπούλου Α. Α.*, Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, ἐν Ἀθήναις 1961, ἐν λ. ὄστρεά.

19. Αὐτόθι. Πβ. καὶ *Andriotis N.*, Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten, Wien 1974, σ. 421.

Ὡς τοπων. ἔχομεν τοὺς τύπους Ὀστρεά Θάσος¹ καὶ Οὐστρουλουγγά, ἡ (Λόγ-
γος, ὅπου φύεται ἡ ὄστρεά) Φθιώτις².

Τὸ σημερινὸν δένδρον ὄστρεά ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου ὑπὸ τοὺς τύπους ὄστρυς, ὄστρύα, ὄστρύη καὶ ὄστρυίς. Οὗτος³, περιγράφων τοῦτο, λέγει τὰ ἐξῆς : «ἔστι δὲ καὶ ἡ ὄστρυς μονοειδής, ἣν καλοῦσί τινες ὄστρύαν, ὁμοφύες τῇ ὀξύα τῇ τε φυτεία καὶ τῷ φλοιῷ. Φύλλα δὲ ἀπιοειδῆ τῷ σχήματι, πλὴν προμηκέστερα πολλῶ καὶ εἰς ὀξύ συνηγμένα καὶ μείζω, πολύινα δὲ ἀπὸ τῆς μέσης εὐθείας καὶ μεγάλης καὶ ἄλλων πλευροειδῶς κατατεινουσῶν καὶ πάχος ἔχουσῶν· ἔτι δὲ ἐρρυτι-
δωμένα κατὰ τὰς ἴνας καὶ χαραγμὸν ἔχοντα κύκλω λεπτόν· τὸ δὲ ξύλον σκληρόν καὶ ἄχρον καὶ εὐλευκόν· καρπὸν δὲ μικρὸν πρόμακρον, ὅμοιον κριθῇ ξανθόν· ρίζας δ' ἔχει μετεώρους· ἔνυδρον δὲ καὶ φαραγγῶδες· λέγεται δὲ ὡς οὐκ ἐπιτήδειον εἰς οἰκίαν εἰσφέρειν· δυσθανατῶν γάρ φασι καὶ δυστοκεῖν οὐδ' ἂν ᾗ. Παρατηρεῖ δὲ πρὸς τοῦτο⁴ ὅτι εἶναι «εὐεξέταστον ἡ ὄστρύα», ὅτι αὕτη «φύεται καὶ ἐν τοῖς πεδίοις»⁵, ὅτι «τὰ ἄρρενα τῶν θηλειῶν ὀζωδέστερα ἐν οἷς ἐστὶν ἄμφω οἶον κυ-
πάριττος, ἐλάτη, ὄστρυίς, κρανεία»⁶, καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν ἀγρίων καὶ ἀκάρπων δένδρων εἶναι καὶ ἡ ὄστρύη⁷. Τὸν τύπον ἀναφέρει ὁ Πλίνιος⁸.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Π. Γεννάδιος⁹ παρατηρεῖ ὅτι ἡ ὄστρύα εἶναι δένδρον φυλλοβόλον δασικὸν συγγενὲς τοῦ γάβρου καὶ διακρίνει αὐτὴν εἰς 1) ὄστρύαν τὴν κοινὴν (ο. *vulgaris* ἢ *carpinifolia*), τὴν ὄστρύαν τὴν Βιργινίαν (ο. *virginica*), δένδρον μικρὸν δασικὸν τῆς Ἀμερικῆς.

Ὁ Δ. Δημάδης¹⁰ ἐπίσης λέγει ὅτι κοινὴ ὀνομασία τῆς ὄστρύας εἶναι : ὄστρεά, μελιόγαβρος, σκυλλόγαβρος, μεράντζα, κάρπινος, γάβρος, τετράμυθος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δ. Καββάδας¹¹ διακρίνει δύο εἶδη : 1) ὄστρύαν τὴν καρπινόφυλλον καὶ 2) εἶδος αὐτῆς γνωστὸν ὡς μελιόγαβρος, ὄστριά, ὄστρυα, τετράμυθος καὶ ἐνίοτε γάβρος, πιθανῶς ἡ ὄστρύα, ὄστρυίς καὶ ὄστρυς τοῦ Θεοφράστου.

Εἰς τὴν Εὐβοίαν¹² ἡ ὄστρύα λέγεται καὶ κάρφος.

Ἐνιαχοῦ, ὡς εἰς Αἰτωλίαν¹³, Θράκην (Σκοπόν)¹⁴, Μάνην¹⁵, ἡ ὄστρύα λέγεται

1. ΑΙΑ, Χφον 704, σ. 62.

2. ΑΙΑ.

3. Περὶ Φυτῶν Αἰτιῶν III, 10, 3.

4. Αὐτόθι III, 6, 1.

5. Αὐτόθι III, 3, 1.

6. Περὶ Φυτῶν Ἱστορίας I, 8, 2.

7. Περὶ Φυτῶν Αἰτιῶν V, 12, 9.

8. Ν.Η., 13, 37. Τὸν τύπον ὄστριά καὶ ὄστρυά ἀναφέρει καὶ ὁ B. Langkavel, ἐνθ' ἀν., σ. 96.

9. Ἐνθ' ἀν., σ. 742.

10. Ἡ δασικὴ βλάστησις τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1916, σ. 30.

11. Ἐνθ' ἀν., ἐν λ.

12. Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

13. ΑΙΑ, Χφον 1041, σ. 503.

14. Πετροπούλου Δ., ἐνθ' ἀν.

15. Ζαγανιάρη Δ. Ν., Τὰ δημώδη ὀνόματα . . . , ἐνθ' ἀν. Πβ. καὶ Χελδραῖχ Θ. - Μηλιαροάκη Σ.,

καὶ γάβρος¹, ἔνεκα τῆς μεγάλης ὁμοιότητος τῶν δύο τούτων δένδρων μεταξύ των, συχνὰ δὲ εἰς τὰ δημοτικὰ ἄσματα ἀναφέρεται ὁ γάβρος μετὰ τῆς ὀξεᾶς, ὅπερ ἐνθυμίζει τὸ τοῦ Θεοφράστου (Περὶ Φ. Αἰτ. 3, 10, 3) : ὄστρῶα ὁμοφυῆς τῇ ὀξύα:

N' ἀνοίξ' ὁ γάβρος κ' ἢ ὀξεᾶ, νὰ ἡσκιώσουν τὰ λημέρια²,

καὶ : *μόν' καρτεροῦν τὴν ἀνοιξή, τὸ Μάη, τὸ καλοκαίρι,*
ν' ἀνθίσ' ὁ γάβρος κ' ἢ ὀξεᾶ, ν' ἀνθίσουν τὰ λουλούδια³, κ.ᾶ.

Ὁ σημερινὸς τύπος ὄστρεᾶ - οὐστρεᾶ, εἶναι ὁ ἀρχαῖος (καὶ μεσαιωνικὸς) ὄστρῶα⁴ ἢ, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους μετεπλάσθη εἰς ὄστρέα ἀναλογικῶς πρὸς ἄλλα ὀνόματα φυτῶν εἰς -έα⁵, ὡς λέγεται ἐν Πόντῳ, ὅπου καὶ ἐστρέα καὶ στρέα, πβ. τὸ μεταγενέστερον ὀξεᾶ ἀντὶ ὀξύα, καρέα ἀντὶ καρία κ.ᾶ. Καὶ σήμερον ὀξεᾶ εἰς Λευκτρον Μάνης, Πάρον, Πόντον καὶ ὀξὲ Δ. Κρήτη, καρέα Κύμη, Μάνη⁶ καὶ καρὲ Δ. Κρήτη, Ἰκαρία⁷ κλπ.

Διὰ τὸν τύπον ὄστρῶη πβ. τὸ ὀξύη : «ὀξύη τὸ δένδρον ἀλλ' οὐκ ὀξεᾶ»⁸, ἰξύα (E.M 770, 13 — ἰξύη (E.M 636, 24), σιπύη (Ἀριστοφάνης) καὶ σιπύα (Πάπυροι), ψύη καὶ ψία⁹. Ἔχομεν δηλ. τὴν σειρὰν : ὄστρῶα - ὄστρέα - ὄστρεᾶ.

Πόθεν ὅμως τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως ὄστρῶα; Ὁ E. Boisacq¹⁰ τοὺς τύπους ὄστρῶς-ῶος, ὄστρῶα, ὄστρουῖς-ίδος ἐτυμολογεῖ δι' ἀπλολογίαν ἀπὸ ὑποθετικὸν τύπον *ὄστροδρῶς πβ. ὄστρεον - ὄστρακον - ἀστράγαλος τύποι μετὰ τοῦ ρ παρὰ τοὺς ὄστῆον (*ὄστειον) ὄστακός (*ὄστη-κο-ς) = δρῶς ὡς ἐδίδαξεν ὁ Brugmann¹¹. Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ J. Hofmann¹², ἐνῶ ὁ H. Frisk¹³ παραδέχεται μὲν ὅτι ἡ λ. συγγενεῦει ὡς πρὸς τὴν ἔννοϊαν μὲ τὸ ὄστρεον καὶ συγκρίνεται ὡς πρὸς τοὺς τύπους

ἐνθ' ἀν., σ. 323 καὶ Π. Βλαστοῦ, Ἡ Ἀργὼ καὶ ἄλλα ποιήματα, Oxford 1921, σ. 342. Τοῦ αὐτοῦ, Συνώνυμα καὶ συγγενικά, Ἀθήναι 1931, σ. 455.

1. Περὶ τοῦ δένδρου ὁ Π. Γεννάδιος, ἐνθ' ἀν., σ. 220, γράφει : «γαῦρος (*carpinus*) ὁ κν. γαῦρος ἢ ἀγριοτσουκνίδα, πιθανῶς ἢ τοῦ Θεοφράστου ὄστρῶα ἢ θήλεια». Εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ Θεσσαλίαν ἀπαντᾷ ὁ τύπος γράβρος, πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ν. Ἑλληνικῆς (ἔκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) ἐν λ. γάβρος.

2. Δελέκου Μ., Ἐπιδόρπιον, ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 183.

3. Αἰλ. Χρον 698 ε', σ. 47 (Ἠπειρος).

4. Κοραῖ, Ἀτακτα 5, 268.

5. Χατζιδάκι Γ., MNE 1, 344. 2, 199, 211, 268.

6. Τοῦ αὐτοῦ, MNE 2, 199, 402.

7. Τοῦ αὐτοῦ, MNE 1, 341.

8. E. Bekker, Anecdota Graeca 55, 32. Πβ. Στράβων 572 : «πολλὴ δὲ ὀξύη κατ' Ὀλυμπον».

9. Lobeck, Prynichi eclogae nominum et verborum Atticorum, Leipzig 1 20 (1965), σ. 301. Πβ. Buck C. D. - Petersen W., A reverse index of Greek nouns and adjectives, Chicago, σσ. 1:1-1 2.

10. Ἐνθ' ἀν., σ. 724.

11. Indogermanische Forschungen, Strassburg, τ. 19, σ. 399.

12. Ἐνθ' ἀν., σσ. 242-243.

13. Ἐνθ' ἀν., ἐν λ. πβ. A. Carnoy, ἐνθ' ἀν., σ. 200, ὡς σύνθετον ἐκ τοῦ ost = drys.

μὲ τὰ δξύα, δρυς, ἀχερωίς, θεωρεῖ ὁμως ἀμφίβολον τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς ἐκ τοῦ ὄστρο - δρυς. Ὁ G. Neumann¹, πρὸς τὸν ὁποῖον συμφωνεῖ καὶ ὁ Heubech (Prae-greca 37), θεωρεῖ τὸ ὄστρυς προελληνικόν, παρατηρεῖ δὲ ὅτι «εἰς περιπτώσεις ὅπως ἡ γλῶσσα δίκτυν δίκτυον εἰς τὸ Μ.Ε. («ἀπὸ τοῦ δίκτυον κατὰ ἀποκοπὴν γίνεται δίκτυν» 275, 26) ὑπάρχει παραλλήλως ἡ παλαιὰ μορφή καὶ ὁ νεώτερος ἀναπτυχθεὶς τύπος καὶ εἰς περιπτώσεις, ὅπως σίκυς - σικύη - Σικνών, ὄστρυς - ὄστρύα - ὄστρυίς ἔχει θεωρηθῆ ἤδη ὅτι ἓνα μὴ Ἰνδοευρωπαϊκὸν θέμα — ἡ ἐπεξετάθη κατὰ διαφοροὺς τρόπους καὶ εἰς τὰ ἑλληνικά».

Ὁ P. Chantraine², ἐξετάζων τὴν ἑτυμολογίαν τῆς λ., παρατηρεῖ ὅτι αὕτη εἶναι σκοτεινή.

ΔΙΚΑΙΟΣ Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ἀβάραγας, 12	ἄψυχος, 10	θάψυχος, 10
ἀβαρύ, 13	ἄψυχο, 10	Θοῦσκοι, 13
ἄγνος, 13		θριαμβίς, 11
ἄγριο τσάι, 7	βίβλος, 11	θύμβρα, 00
ἀγριότσαο, 7	βύβλιος, 11	
ἀγριοτσουκνίδα, 17		ἰξία, 17
ἀείφυλλον, 13	γάβρος, 16	ἰξύη, 17
ἀθρητικά, 12	γαῦρος, 17	
ἄκαπνον, 11	γόνος Ὀσίρεως, 11	καλαμίνθη, 11
ἄκρητος, 13	γράβους, 17	καλάμιον, 9
ἀμάραγος, 12		κάλαμος, 9
ἀμάραγλος, 12	δίκτυ, 18	καρέ, 17
ἀμάραγας, 12	διάτυον, 18	καρέα, 17
ἀμάρακας, 12	δουώδηλα, 13	κάρπινος, 16
ἀμαράκινον ἄνθος, 13	δρυς, 17	καρύα, 17
ἀμαράκινον μύρον, 13		κάρφος, 16
ἀμαρακόεις, 13	ἔζωπος, 5	καρωτικόν, 13
ἀμάρακον, 7, 10, 11, 12, 13	ἐλάτη, 16	κέδρινον ξύλον, 8
ἀμάρακος, 12, 13	ἐλίχρυσσον τὸ Σικελικόν, 12	κηρός, 12
ἀμάραντος, 13	ἔρπυλλος, 13	κισσός, 13
ἀμάραντον, 13	ἔσοπο, 6	κνήκιον, 11
ἀνηθον, 10	ἔσσαφο, 6	κόκκινον, 8
ἀνθεμίς, 13	ἔσσωπος, 5	κόκκινον κλωστόν, 8
ἄνθος πεδινόν, 13	ἔσσωπο, 6	κουτάμ, 13
ἄσσωπο, 6	ἔσσωπος, 5	κρανεία, 16
ἀστράγαλος, 17	ἔστρέα, 15, 17	κύλα, 11
ἀφαγνίζω, 8		κυλοιδιαῖν, 11
Ἄφροι, 13	θαμάθηθ, 13	κυπαρίσσι, 15
ἀχερωίς, 18	θάψυχο, 10	κυπάριττος, 16

1. Zwei minoische Gefägssbezeichnungen, Glotta 37 (1958), σσ. 110-111.

2. Dictionnaire étymologique de la langue grecque, τ. 3 (1971), Paris, σ. 833.

- λευκάνθεμον, 13
 λεύκη, 15
 λίβανος, 12
 λιβανωτίς, 10

 μαdζουράνα, 14
 μαζ-ζουράνα, 14
 μαζουράνα, 7
 μαζουράνη, 14
 μαγιουράνα, 14
 μακτικόν, 13
 μαλάβαθρον, 13
 μανζουράνα, 7, 4
 μαντζουράνα, 14
 μαντζοράνα, 14
 μαντζουράνα, 10, 14
 μαντζουρανίτσα, 14
 μαντουράνα, 14
 μάραθρον, 14
 μάρακας, 12
 ματζεράνα, 14
 ματζιοράνα, 14
 ματζιουράνα, 14
 ματζιράνα, 14
 ματζοράνα, 14
 μεζουράνα, 11, 12, 14
 μελίλωτον, 10, 13
 μελιόγαβρος, 16
 μεράντζα, 16
 μικρομερίς Ἰουλιανή, 7
 μιλλεφόλιουμ, 13
 μύουρον, 11
 μυρεφικός, 6, 12

 νευρική συμπάθεια, 12
 ναυκρατίτης στέφανος, 11

 οἶσυπος, 8
 ὁμόγονος Ἰσεως, 11
 ὄνωνις, 8
 ὄξέ, 17
 ὄξεχ, 17
 ὄξεχ, 17
 ὄξύα, 17
 ὄξύη, 17
 ὀρίγανον ἀβαρύ, 13
 ἀμάρακον, 12
 ὀρίγανον, 13
 ὀρίγανον κύπριον, 10
 ὀρίγανον τὸ μάρον, 10, 12
 ὀστακός, 17

 ὀστέον, 17
 *οστη-κο-ς, 17
 ὀστρακον, 17
 ὀστρέα, 15, 17
 Ὄστρεά, 16
 ὀστρέα, 14, 15, 16, 17
 ὀστρεον, 17
 ὀστρία, 16
 ὀστριγέα, 15
 ὀστροδρυς, 17, 18
 ὀστρυα, 16
 ὀστρύα, 14, 16, 17
 ὀστρύα ἢ βιργινία, 16
 ὀστρύα ἢ καρπινόφυλλος, 16
 ὀστρύα ἢ κοινή, 16
 ὀστρύδ', 15
 ὀστρύη, 16, 17
 ὀστρυίς, 16, 17
 ὀστρυς, 16, 18
 ὀστρύς, 17
 οὐίγνητα, 13
 οὐστριγέα, 15
 οὐστρεά, 15, 17
 οὐστρουγέα, 15
 Οὐστρουλουγγά, 16

 παρασπάς, 13
 παρθένιον, 13
 πελιώματα, 11
 πέρσης, 13
 πήγανον, 8
 πυξός, 15

 ρητίνη, 12

 σαμψουχίζεται, 11
 σαμψούχινον μύρον, 11
 σάμψυχον, 10, 11, 12, 14
 σάμψυχος, 10, 11, 13
 σαμψυχία, 10
 σαμψυχιά, 10
 σαμψύχινος, 11, 12
 σαμψύχιον ἔλαιον, 12
 σάψυχο, 10
 σάμψυχον, 10, 11, 12
 σάμψυχον Αἰγύπτου, 11
 σάμψυχον Κυζικηνόν, 11
 σάμψυχον Κύπριον, 11
 σάμψυχος (ή), 6, 10, 11
 σαμψυχόσταμα, 10
 σάψυχος, (ὀ), 9, 10

 σάψυχον, 5, 10
 σιάψυχον, 10, 14
 σικύη, 18
 σίκυς, 18
 Σικυών, 18
 σιπύα, 17
 σιπύη, 17
 σκυλλόγαβρος, 99
 σοφώ, 11
 στέαρ, 11
 στεφανωτρίς, 11
 στομαχόχορτο, 10
 στρέα, 15, 17
 στριμός, 15
 συμψυχία, 10
 σφεντάμη, 15
 σῶλις Ἰκουλουμ, 13
 σώπου, 6

 τέγξις, 13
 τετράμυθος, 16
 τήλις, 7
 τρίφυλλον, 11

 ὕζωπο, 6
 ὑποπέλιδνος, 11
 ὑπώπια, 11
 ὑπωπιάζω, 11
 ὑπωπιασμός, 11
 ὑπώπιος, 11
 ὕσσός, 9
 ὕσσουπος, 5
 ὕσσωπο, 7
 ὕσσωπον, 6, 7, 8, 9
 ὕσσωπος, 5, 6, 7, 8, 9
 ὕσσωπος Ἀττικός, 6
 ὕσσωπος Καμπανός, 6
 ὕσσωπος Κιλίκιος, 8
 ὕσσωπος Κρητικός, 6
 ὕσωπῖς, 6, 9
 ὕσωπίτης οἶνος, 6, 8
 ὕσωπος, 7

 φασκομηλιά, 10
 φιλύρα, 11
 φρύγανον, 12

 χαίτη, 13
 χαμαίμηλον, 13
 χρυσοκαλλίας, 13

ψία, 17	major, 14	ostrea vulgaris, 16
ψύη, 17	majorana, 7, 10, 14	origanum majorana, 14
amaracum, 14	majorana, 14	sanziko, 10
amaracus, 14	mazorana, 14	šanziku, 10
carpinifolia, 16	hyssopus officinalis, 7	sanziku, 10
ēzob, 9	micromeria Juliana, 7	zanziko, 10
magiorana, 14	ostrea virginica, 16	zanziku, 10
	sánsuko, 10	zanzəkə, 10

Résumé

L'auteur examine les noms de quatre plantes aromatiques et thérapeutiques de l'ὕσσωπος, σάμψυχος, ἀμάρακον et μαντζουράνα, ainsi que le noms de l'arbre ὄστρεά dans la tradition écrite et orale de la langue grecque. Il constate aussi leurs usage dans le peuple et par la même cause de l'antiquité jusqu'aujourd'hui. La diversité des formes dialectiques est assez intéressante.